

From Idealistic Thoughts to Practical Challenges of Dialogue in Parent-Child Relationships: A Grounded Theory in Yazd

Lida Hatefirad

Ph. D in Sociology, Adjunct Professor, Department of Sociology, Faculty of Social Sciences, Yazd University, Yazd, Iran. (lida_raad@yahoo.com)

Mehraban Parsamehr
(Corresponding Author)

Associate Professor, Department of Development Sociology, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Mazandaran, Babolsar, Iran. (parsamehr@umz.ac.ir)

Ali Ruhani

Associate Professor, Department of Sociology, Faculty of Social Sciences, Yazd University, Yazd, Iran. (aliruhani@yazd.ac.ir)

Abstract

One of the indicators of a healthy family is the establishment of favorable relations between parents and children, which has faced many changes from the past to the present. In this way, the family structure, the way parents interact with each other and their Parenting Styles, as well as the generation gap that exists between parents and children, plays a very important role in the formation of interactions between family members and creating an authoritarian or democratic context. Considering that the role of parents in the formation of interactions in the family is very important; The present study aims to explain the formation and status of dialogue between parents and children in Yazdi families. For this purpose, a qualitative approach and grounded theory method and theoretical sampling were used and 25 couples from normal families in Yazd were selected and interviewed in depth. The collected data were categorized into open, axial and selective coding included 16 main categories, 67 secondary categories. To sum up, these categories were presented in one core category of “gap of Theory and Practice in dialogue with children”. Accordingly, the paradigm model and theoretical scheme of the research were presented. The explanation of the results generally shows the gap between the subjective belief and the practical challenges in the interaction of parents and children, and it affects the dialogue situation in the family. In fact, although parents intellectually believe in establishing constructive interactions and dialogue with their

Social Problems of Iran

Journal, Vol. 15, No. 3, Autumn 2024, 291–324

Received: 27/6/2024 Accepted: 1/10/2024

children, but in practical terms due to time constraints, communication technologies, parents' culture and generation gap they are still involved with problems in the formation of interactions.

Extended abstract

1. Introduction

Family as the most important and fundamental social institution and as the nucleus of the formation of social relations, has completely direct effects on other institutions of society and is responsible for special roles and functions by providing a set of human needs. Family relationships are the basis of family life and functioning. It is through communication that families are defined and members learn how to organize meanings (Miller, 2017). Therefore, one of the most important characteristics of any family is the way of communication and interactions between family members with each other and this desirable communications, will guarantee the health of the family and consequently the health of the society. Nowadays, families have shifted many of the responsibilities to other social institutions, and one of their most important emotional functions is to foster constructive relationships and positive interactions among family members. Families, as communication systems, continue to replicate themselves across generations through interactions with one another. In each system, a family develops its own communication codes based on the individual experiences of its members as well as the collective experience of the family (Miller, 2017). In fact, children absorb the traits, behaviors, and characteristics of their family from the moment they are born until they reach adulthood, and their behavior reflects the environment in which they grew up. The dialogue pattern can be seen as a form of communication that creates equal interactions among family members, allowing parents and children to strive for a common understanding. Having this dialogue-oriented atmosphere in the family helps children enhance their communication skills, as these skills are essential for their adult lives. During that time, they need to be able to navigate the complexities of society through constructive dialogue and communication (Cheal, 2009). According to the latest research in the country, dialogue time between family members has decreased from 2 hours to 20 minutes over the past 20 years. (pamfa, 2022). Therefore, considering the reduction of dialogue time between families, family changes in today's society and the important role of the family in the field of desirable communication and And creating a dialogue-oriented community, research in this field is necessary. While some more traditional cities, like Yazd, have economic and social indicators that classify them as developed provinces, they still maintain many of their traditional family and cultural-religious traits.

This creates a unique blend of modern and traditional elements. These contradictions have also impacted the culture and communication spirit of the general population, disrupting relationships at various levels and creating communication gaps and inequalities based on gender, age, generation, and so on. On one hand, family communication that used to be strong has faded, while on the other hand, the persistence of certain traditional traits, such as male authority, gender stereotypes, patriarchy, etc., has caused significant harm, especially to families in Yazd. Therefore, considering these cultural and social characteristics and the existing contradictions, the aim of this research is to explore the context and state of dialogue between parents and children.

2. Method

Since to the subject, objectives and questions of the present study is to interpret how the dialogue between parents and children develops and its current state, an interpretive paradigm have been employed. methodology in this study is a qualitative research and among the various methods of qualitative research, it uses the strategy of grounded theory. samples were selected through Purposive and theoretical sampling to achieve saturation and 25 couples from normal families in Yazd were selected. In-depth interviews were used for data collection. With the permission of the participants, the interviews were recorded and each interview lasted between 70 and 180 minutes. Theoretical coding method was also used to analyze the data, which is used for data collected to develop the grounded theory. During the analysis through theoretical coding, various methods are used, including open coding, axial coding and selective coding. These coding methods are not as distinct steps but they are as different ways for analyzing the text that the researcher moved between them or used a combination of them. The validity of findings was ensured through Prolonged Engagement, peer review, negative case analysis, member checking and deep description.

3. Findings

The collected data were categorized into open, axial and selective coding include 16 main categories, 67 secondary categories. these categories were presented in one final category of “gap of Theory and Practice in dialogue with children” and These results have reflected in paradigmic model. This model has different components and the central phenomenon is Dialogue with the children: From Idealistic thoughts to Interactive challenges. Causal conditions in this study are instilling parental culture in children, desirable beliefs and behaviors in communication with children, interactive challenges with children and educational challenges of raising children that affects the central phenomenon.

Disparate actions in opposition to the child's opinions and modeling from parents are some of the contexts of the present study, which is in fact the context that exists in Study community and the strategies and actions under it manage the central phenomenon. Third-person effect, generational/cultural gap and expansion of new communication technologies are intervening conditions that affect and facilitate research strategies. Contextualization for dialogue, improving educational methods and destroying interactive contexts is formed under the influence of contextual and intervening conditions and in response to a central phenomenon. Due to the central phenomenon in this study, the strategies of this phenomenon include both positive and negative strategies. The consequences of the strategies of the participants in this study include impulsive/reactive behaviors, Passive behaviors, avoidance of dialogue and increasing interactive capacities. In fact, the consequences are the negative or positive results of the strategies that the actors have adopted in the face of the central phenomenon and affected by the contextual and intervening conditions. In the present study, considering that the strategies of the participants include both positive and negative cases, its actual and potential consequences can be both negative and positive.

4. Conclusion

The present study shows that despite changes in parenting styles and parents' approaches to establishing good relationships with their children, there is a gap between mental beliefs and the practical challenges among parents and children. According to the modern life-world, although belief in desirable relationships with children has been established, in practice and in accordance with the traditional life-world, these relationships still face practical challenges and it transforms the parent-child relationship into a one-sided, authority-based, and hierarchical relationship by consolidating and reproducing traditional structures. In fact, what is happening in the current era and Intertwined life-worlds are challenges and tensions that exist despite believing in the necessity of desirable interactions between parents and children in their relationships, and cannot be changed without creating an equal perspective based on mutual understanding. Therefore, given the importance of the issue and since people of different ages and periods experience family dialogue in different ways, in order to understand this issue more accurately, it is necessary to conduct qualitative research to compare the status of dialogue among different generations and from the perspective of children, in order to enable comparison and comparison between these two perspectives.

Keywords: Family, Parent-Children interaction, Couples, Differences of theory and practice, Dialogue.

از باورهای ذهنی مطلوب تا چالش‌های عملی شکل‌گیری تعاملات با فرزند: یک مطالعه زمینه‌ای در شهر یزد

لیدا هاتفی‌راد،^۱ مهربان پارسامهر،^۲ علی روحانی^۳

چکیده

ساختار خانواده، شیوه‌های تعاملات میان والدین با یکدیگر، سبک‌های تربیتی و شکاف نسلی میان والدین و فرزندان، نقش مهمی در شکل‌گیری تعاملات بین اعضای خانواده و ایجاد فضایی اقتدارگرایانه یا دموکراتیک دارند. در این راستا، پژوهش حاضر به مطالعه چگونگی شکل‌گیری و وضعیت گفت‌وگو میان والدین و فرزندان در خانواده‌های شهر یزد پرداخته است. بدین منظور، از رویکرد کیفی و روش نظریه زمینه‌ای استفاده شد و ضمن استفاده از نمونه‌گیری نظری با ۲۵ نفر از زوجین خانواده‌های متعارف شهر یزد مصاحبه‌های عمیق به عمل آمد. داده‌های گردآوری شده از طریق کدگذاری‌های باز، محوری و گزینشی تحلیل شدند و در نهایت ۶۷ مقوله فرعی و ۱۶ مقوله اصلی شناسایی گردید. مقوله هسته پژوهش «شکاف نظر و عمل در گفت‌وگو با فرزند» بود که در قالب مدل پارادایمی و طرح‌واره نظری ارائه شد. نتایج تحقیق نشان‌دهنده شکاف میان باورهای ذهنی والدین و چالش‌های عملی در تعاملات آن‌ها با فرزندان است که تأثیر مستقیم بر وضعیت گفت‌وگو در خانواده دارد. در واقع، علی‌رغم آن‌که امروزه والدین به لحاظ ذهنی به برقراری تعاملات سازنده و گفت‌وگو با فرزندان خود معتقدند؛ اما در عمل به دلیل محدودیت‌های زمانی، تکنولوژی‌های ارتباطی، فرهنگ والدین و شکاف نسلی، در شکل‌گیری این تعاملات با مشکلاتی مواجه هستند.

کلیدواژگان: خانواده، تعامل والدین و فرزند، زوجین، گفت‌وگو، شکاف نظر و عمل.

۱. دکتری بررسی مسائل اجتماعی ایران، گروه جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه یزد، یزد، ایران/ lida_raad@yahoo.com
۲. دانشیار گروه جامعه‌شناسی توسعه، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران (نویسنده مسئول)/ parsamehr@umz.ac.ir
۳. دانشیار گروه جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه یزد، یزد، ایران/ aliruhani@yazd.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۴/۷ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۷/۱۰

فصلنامه مسائل اجتماعی ایران، سال پانزدهم، شماره ۳، پاییز ۱۴۰۲، صفحات ۲۹۱ تا ۳۲۴

ISSN: 2476-6933/ © Kharazmi University

۱. مقدمه و بیان مسئله

خانواده چه در شکل گذشته که کارکردهایی چون کنش‌های جنسی، اقتصادی، تربیتی، فرهنگی و... داشت و چه در شکل فعلی که به علت دگرگونی‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کارکردهای محدودتری دارد؛ همچنان مرکز حمایت عاطفی برای اعضای خود تلقی می‌شود. منظور از ارتباط عاطفی، فعل و انفعالات پایدار و مداومی است که میان والدین و فرزندان حتی تا لحظه مرگ تداوم می‌یابد و در اثر گذشت زمان و یا حتی جدایی مکانی کمتر مورد غفلت قرار می‌گیرد (آزادرمکی، ۱۳۹۵: ۶۷). امروزه خانواده بسیاری از وظایفی را که در گذشته به عهده داشته، به دیگر نهادهای اجتماعی واگذار کرده و از مهم‌ترین کارکردهای عاطفی آن، ایجاد ارتباطات سازنده و تعاملات مطلوب در میان اعضای خانواده است.

خانواده‌ها، به‌عنوان سیستم‌های ارتباطی، از طریق تعامل با یکدیگر، خود را در درون نسل‌ها تکرار می‌کنند. در هر سیستم، یک خانواده کدهای ارتباطی خود را بر اساس تجربیات اعضای فردی و همچنین تجربه جمعی خانواده ایجاد می‌کند (میلر، ۲۰۱۷: ۲). در واقع، کودکان از لحظه تولد تا بزرگسالی، صفات، رفتارها و ویژگی‌های خانواده را به خود جذب می‌کنند و رفتارشان بازتابی از فضایی است که در آن رشد نموده‌اند (اصل دهقان و همکاران، ۱۳۹۷: ۵۶). رویکرد سیستمی نیز خانواده را به‌عنوان سیستمی با تعاملات مداوم بین زیرسیستم‌های فردی و در همان حال به‌عنوان یک زیرمجموعه در محیط خود مدنظر قرار می‌دهد؛ بدین صورت که فرزندان توسط خانواده‌هایشان و خانواده توسط سیستم اجتماعی بزرگ‌تری که در آن قرار گرفته، تحت تأثیر واقع می‌شوند (شفیع‌آبادی و همکاران، ۱۳۹۰).

الگوی گفت‌وگو را می‌توان شکلی از ارتباط دانست که ایجادکننده تعاملاتی برابر بین اعضای خانواده است و بدین صورت والدین و فرزندان تلاش می‌کنند با استفاده از آن به نقطه‌ای مشترک دست یابند. وجود فضای گفت‌وگومحور در خانواده باعث می‌شود بچه‌ها نیز مهارت‌های ارتباطی خود را ارتقا دهند، چراکه این مهارت‌ها برای زندگی دوران بزرگسالی آن‌ها ضروری است و در آن دوران آن‌ها باید بتوانند از طریق گفت‌وگو و ارتباط سازنده راه خود را از درون شرایط پیچیده جامعه پیدا کنند (چیل، ۲۱۷-۱۳۸۸: ۲۱۶-۲۱۶). گفت‌وگوی مؤثر مهارتی است که باعث ارضای نیازهای عاطفی و روانی و رضایت از زندگی می‌شود و بر سلامت روانی افراد مؤثر است (مهدی‌نژاد قوشچی و اسدپور، ۱۳۹۷: ۶۸).

1. Miller

2. Cheal

آنچه در گفت‌وگو اهمیت می‌یابد، توجه به این مهم است که چون همهٔ برساخته‌های اجتماعی به نحوی جنبه‌های اخلاقی و تجویزی نیز دارند، در صورتی قادر به فعلیت بخشیدن به «توان» خود خواهند بود که هر «فرد» برای «دیگری» حق بهره‌گیری از آن را قائل باشد. فقدان یا ضعف این نوع «حق غیر» برای تحکیم موقعیت نهاد اجتماعی برساخته شده منجر به استفاده از زور و خشونت می‌شود (خانیکی، ۱۳۸۳: ۹۶).

در نهاد خانواده نیز با توجه به ساختار نامتوازن توزیع قدرت میان زن و مرد و والدین و فرزندان، در بسیاری مواقع فرد حقی برای دیگری قائل نیست و تعاملات به سمت فشار و ایجاد فضایی برای تک‌گویی و خودمحوری پیش می‌رود. علاوه بر این، در عصر حاضر پیشرفت روزافزون در عرصه‌های مختلف و گسترش جوامع صنعتی مزایای زیادی برای انسان امروزی به همراه داشته است. از طرفی، همهٔ انسان‌ها در جوامع امروزی باید وقت زیادی را صرف کنند تا در چرخهٔ پیشرفت سهمی داشته باشند. اما در این چرخهٔ تلاش بی‌وقفه، منفعت‌طلبی، فردگرایی و قانون «برنده باش تا بازنده نباشی» روابط اجتماعی را دچار بحران نموده است. در این میان انسجام موجود در نظام هستی از نظر دور مانده است، همدلی و هم‌اندیشی کم‌رنگ شده است و گفت‌وگوی واقعی بین افراد جامعه رُخ نمی‌دهد (صادقی، ۱۳۹۱: ۹). در واقع، جناح‌بندی‌ها و سوءتفاهم‌نه‌تنها بین صاحبان آرا و افکار متفاوت، بلکه میان نسل‌های مختلف و حتی افراد یک خانواده دیده می‌شود. کسی به حرف دیگری گوش نمی‌دهد و بیشتر افراد به دنبال به‌کرسی‌نشاندن آرا و نظرات خود هستند. چنین بحرانی‌نه ناشی از تفاوت دیدگاه‌ها، بلکه ناشی از ناتوانی انسان‌های امروز در گفت‌وگو و ایجاد تفاهم با هم‌اندیشی است (صادقی، ۱۳۹۱: ۱۰).

با توجه به اهمیت گفت‌وگو (دیالوگ) در پرورش اندیشه و شخصیت افراد و حل مشکلات و ایجاد فرصتی برای ارزیابی مجدد اندیشه‌ها و باورهای خود و تعالی آن‌ها، مطالعهٔ آن در خانواده ضرورت بالایی دارد. در واقع، گفت‌وگو از طریق برقراری رابطهٔ انسانی منجر به حل تعارض و برقراری صلح در بین افراد و گروه‌های اجتماعی مختلف می‌شود (نیستانی، ۱۳۹۸). علاوه بر این، خانوادهٔ ایرانی در حال حاضر با این تضاد مواجه است که از یک سو ارزش‌های خانوادهٔ سنتی در خاطر جمع‌اش زنده است و برای زنده نگه‌داشتن آن تلاش‌هایی صورت می‌گیرد و از سوی دیگر تحولات اجتماعی باعث ایجاد شکل‌های مختلف انتقال ارزش‌ها شده است که این انتقال ارزش‌ها با خود گسیختگی‌ها و شکنندگی‌های بسیار به همراه می‌آورد (ساروخانی و همکاران، ۱۳۹۶: ۹) و خانواده‌ها را با آسیب‌های بسیاری درگیر می‌سازد.

پیمایش سال ۱۳۹۹ معاونت امور زنان و خانواده ریاست جمهوری نشان داده است که زمان گفت‌وگو میان اعضای خانواده طی ۲۰ سال گذشته از ۲ ساعت به ۲۰ دقیقه کاهش پیدا کرده است (پمفا، ۱۴۰۱). این در حالی است که برخی از شهرهای سنتی‌تر از قبیل شهر یزد با وجود این‌که از نظر شاخص‌های اقتصادی و اجتماعی در زمره استان‌های توسعه‌یافته قرار دارد، خانواده هنوز بسیاری از ویژگی‌های سنتی و فرهنگی-مذهبی خود را حفظ کرده و آمیزه‌ای منحصر به فرد از ترکیب عناصر مدرن و سنتی را در خود دارد (عباسی شوازی و عسکری ندوشن، ۱۳۸۷: ۵۵). این تضادها بر فرهنگ و روحیه ارتباطی عموم افراد جامعه نیز تأثیراتی به دنبال داشته، روابط افراد در سطوح مختلف را دچار اختلال کرده و شکاف‌های ارتباطی و نابرابری‌هایی را بر اساس جنسیت، سن، نسل و... ایجاد نموده است. در واقع، از یک سو ارتباطات خانوادگی که از گذشته وجود داشته کم‌رنگ شده و از سوی دیگر بقای برخی از ویژگی‌های سنتی از قبیل اقتدارگرایی مردان، کلیشه‌های جنسیتی، پدرسالاری و... آسیب‌های زیادی به‌ویژه برای خانواده‌ها در یزد به دنبال داشته است. بنابراین با توجه به ویژگی‌های فرهنگی و اجتماعی یادشده و تضادهای موجود، هدف پژوهش حاضر، اکتشاف بستر و وضعیت گفت‌وگو در میان والدین و فرزندان است.

۲. چهارچوب مفهومی

در پژوهش حاضر بر برخی نظریه‌های همخوان با موضوع مورد بررسی، مرور کوتاهی انجام شده است. از مدل‌های مطرح در حوزه خانواده که به تعاملات و روابط اعضا در خانواده می‌پردازد، مدل الگوهای ارتباطی خانواده است. در این مدل، دو بُعد زیربنایی که خانواده‌ها را از یکدیگر متمایز می‌کند و با رفتارهای ارتباطی مرتبط است، جهت‌گیری گفت‌و شنود و هم‌نوایی است (کوئرنر و فیتزپاتریک، ۱۹۹۷: ۵۹).

خانواده‌های توافق‌کننده، گفت‌و شنود و هم‌نوایی بالایی دارند. در چنین خانواده‌هایی، از یک سو علاقه به ارتباطات باز و کشف عقاید تازه و از سوی دیگر حفظ سلسله‌مراتب موجود اهمیت دارد. خانواده‌های کثرت‌گرا، گفت‌و شنود بالا و هم‌نوایی کم دارند و همه اعضای خانواده در گفت‌وگوها و تصمیم‌گیری‌ها شرکت دارند. خانواده‌های حمایتگر، گفت‌و شنود کم و هم‌نوایی بالایی دارند. در این خانواده‌ها، بر اطاعت از مرجعیت تأکید می‌شود و به

تفکر و ارتباطات باز اهمیت چندانی داده نمی‌شود. خانواده‌های بی‌قید، گفت‌و شنود و همنوایی پایینی دارند و میزان تعاملات کم است (کوژنر و فیتزپاتریک، ۲۰۰۶: ۵۶-۵۹). از جمله نظریاتی که به روابط میان افراد می‌پردازد نظریه کنش متقابل نمادین است که بر اساس آن، کلید درک رفتار خانواده را باید در کنش متقابل میان اعضای خانواده و معناهایی که اعضا به این کنش‌ها می‌دهند یافت. از این رو توجه کنش متقابل گرایان به فرایند ارتباطی بین اعضای خانواده و نقش‌هایی است که آن‌ها ایفا می‌کنند. طبق نظر جامعه‌شناسانی مانند برگر و کلنر، کنش متقابلی بین زن و شوهر وجود دارد که واقعیت مشترکی را پدید می‌آورد (ستوده و بهاری، ۱۳۸۶: ۶۳).

بر اساس این نظریه، روابط درون خانواده به‌طور مداوم دوباره معنی می‌شود و به تدریج تغییر می‌کند. با ورود کودکان نیز ممکن است دیدگاه‌ها و شیوه‌های پدر و مادر در تربیت فرزندان، تعداد فرزندان و آموزش آن‌ها متفاوت باشد که خود نیازمند تعریف مجدد واقعیت‌های مشترک باشد. از آنجاکه مشخصه و ویژگی اصلی خانواده، روابط صمیمانه و بدون تکلف اعضای خانواده با یکدیگر است، در این محیط کودکان نیز با دیگران به کنش متقابل می‌پردازند و اعتقادات، هنجارها، ارزش‌ها و نمادها را از دیگر اعضای خانواده می‌آموزند. بنابراین، هنگامی که معناها و مشترک در خانواده توسعه یافتند، کودکان به تدریج ضمن پرورش مفاهیم خودشناسی می‌توانند خود را به لحاظ ذهنی به جای دیگران بگذارند و بدین طریق شخصیت و توانایی‌های اجتماعی آن‌ها ساخته می‌شود (باقی‌نصرآبادی، ۱۳۸۷: ۸-۹).

همچنین، کلمن^۲ در تقسیم‌بندی خود، سرمایه اجتماعی درونی خانواده را روابطی می‌پندارد که بین بچه‌ها و والدین آن‌ها برقرار است و آن را با عواملی مرتبط می‌داند که شامل حضور والدین در خانه، تعداد فرزندان، ترکیب اعضای متفاوت والدین و رابطه قوی بین والدین و فرزندان است. بنابراین، زمانی که رابطه والدین با فرزند قوی و مطلوب باشد، والدین می‌توانند علاقه، احساس و تعهدشان را به فرزند خود نیز منتقل کنند. در واقع، این رابطه قوی در اجتماعی شدن کودک نیز مؤثر است و باعث می‌شود او اهداف والدین را درونی نماید. از این رو، کلمن این رابطه را سرمایه اجتماعی بسیار مهمی برای رشد کودک تلقی می‌کند (سفیری و شایسته، ۱۳۹۴: ۹).

1. Berger & Kellner

2. Coleman

از نظر برادشاو،^۱ نگرش سیستمی به درک ما از تفاوت‌های میان فرزندان یک خانواده و چگونگی انتقال تربیت مسموم از نسلی به نسل دیگر کمک می‌کند (۱۳۸۶: ۴۶). از این رو، بسیاری از خصوصیات نامطلوب از جمله ناتوانی در ارتباطات سازنده و فقدان گفت‌وگو بین اعضای خانواده در خانواده‌ها شکل می‌گیرد و از نسلی به نسل دیگر انتقال می‌یابد. بر این اساس، به‌طور کلی نظام خانوادگی می‌تواند بسته، انعطاف‌پذیر و باز باشد و در سیستم‌های بسته است که ارتباطات، ساختارها و روابط ثابت و بدون انعطاف هستند (همان).

کینگ^۲ در بررسی فرایند حیطه‌های اعمال قدرت در خانواده یک سنخ‌شناسی از ساختار قدرت در خانواده ارائه کرده که در سه نوع اول، درنهایت یکی از اعضای خانواده تصمیم‌گیرنده اصلی هستند؛ در دو نوع بعدی (مشارکتی پدر یا مادر)، یکی از آن‌ها قابلیت تصمیم‌گیری به‌صورت مشارکتی دارد و درنهایت در الگوی آخر یک فضای مشارکتی وجود دارد که پدر و مادر به همراه فرزندان در فرایند تصمیم‌گیری در خانواده مشارکت می‌نمایند (ساروخانی و دودمان، ۱۳۸۹: ۱۱۴-۱۱۳). این انواع طیف‌های مختلف فضای دموکراتیک یا اقتدارگرایانه در خانواده و در روابط والدین با فرزندان را نشان می‌دهند. نولر و کالان^۳ معتقدند کودکانی که والدینشان در بر خورد با آن‌ها اقتدارگرایانه و سرکوب‌گرایانه عمل می‌کنند (الف) احتمالاً برا بسط و تکوین هویت خود کمتر تلاش می‌کنند؛ (ب) بیشتر با استانداردهای اخلاقی بیرونی سازگارند تا استانداردهای درونی؛ (ج) از اعتماد به نفس پایین‌تری برخوردارند و (د) در استفاده از داوری و نظر خود به عنوان راهنمای رفتار دچار مشکل هستند (نولر و کالان، ۱۹۹۱: ۷۱).

بنابراین، پژوهش حاضر با توجه به چهارچوب مفهومی مدل‌ها و نظریه‌هایی از جمله مدل الگوهای ارتباطی خانواده در خصوص انواع خانواده بر مبنای دو بُعد زیربنایی گفت‌و شنود و همنوایی، تأثیر کنش متقابل میان اعضای خانواده، معنای این کنش‌ها و تغییر این معنا در طی زمان بر فرزندان بر اساس نظریه کنش متقابل نمادین، نظریه کلمن در خصوص عوامل مرتبط با سرمایه اجتماعی درون خانواده مبنی بر روابط والدین و فرزندان، نگرش سیستمی برادشاو به خانواده و انتقال تربیت مسموم از نسلی به نسل دیگر و همچنین سنخ‌شناسی خانواده بر مبنای فرایند تصمیم‌گیری و حیطه‌های اعمال قدرت والدین و فرزندان بر مبنای نظریه کینگ، به بررسی و تحلیل بسترها و وضعیت گفت‌وگو میان والدین و فرزندان پرداخته است و پروتکل مصاحبه نیز بر این اساس طراحی گردید.

1. Bradshaw

2. King

3. Noller & Callan

۳. پیشینه تجربی

زیربنای پژوهش‌های امروز بر اساس پژوهش‌های دیروز شکل گرفته و مرور تحقیقات پیشین و دانش موجود درباره سؤال پژوهشی، از اتلاف وقت جهت خلق آنچه قبلاً وجود داشته پیشگیری می‌نماید (نیومن، ۱۳۹۳: ۲۲۳-۲۲۲). در میان پژوهش‌های مرتبط با موضوع حاضر، پژوهش غفوری زارچ (۱۴۰۰) حاکی از اثربخشی کلاس‌های آموزشی مهارت‌های کلامی بر کاهش تعارضات و بهبود رابطه میان مادر و دختر است. بنابراین، با توجه به تأثیرپذیری رفتار نوجوانان از رفتار والدین، لازم است والدین برای بهبود رفتار فرزندان خود ابتدا به رفتارهای خود توجه کنند.

پژوهش فریدی‌زاد، حیدری و نیستانی (۱۳۹۸) نشان داد که گفت‌وگو در خانواده به عنوان نوعی محرک شناختی قوی و تأثیرگذار، فرزندان را به تفکر و اعلام موضع مجبور می‌سازد و به تقویت توانایی استدلال در آن‌ها کمک می‌کند. سفیری و شایسته (۱۳۹۴) در بررسی خود نشان دادند که بین سرمایه اجتماعی خانواده با سلامت اجتماعی جوانان رابطه‌ای مستقیم و معنادار وجود دارد. بر این اساس، با افزایش تعاملات میان والدین و فرزندان به همراه اعتماد درون خانوادگی و حمایت مشورتی و عاطفی از جانب والدین، سلامت اجتماعی جوانان نیز افزایش می‌یابد. شهرکی ثانوی و همکاران (۱۳۹۰) نیز نشان دادند که از نظر الگوهای ارتباطی خانوادگی، الگوهای ارتباطی کثرت‌گرا و توافق‌کننده بیشترین فراوانی را به خود اختصاص می‌دهند. در واقع هرچه محیط خانواده شرایط گفت‌وگوی راحت را بیشتر فراهم کند، سلامت و زندگی غنی‌تری برای فرزندان به ارمغان می‌آورد.

هال، شیبیب و اسکارپ^۲ (۲۰۲۱) در پژوهش خود نشان دادند که هر دو جهت‌گیری مکالمه و انطباق به طور مثبت با رفتارهای فرزندپروری هلیکوپتری مرتبط است؛ با این حال، تنها جهت‌گیری گفت‌وگو با تاب‌آوری ارتباط مثبت داشت و فرزندپروری هلیکوپتری رابطه بین الگوهای ارتباط خانواده و تاب‌آوری را واسطه می‌کند. علویا^۳ (۲۰۲۰) در پژوهشی نشان داد که جهت‌گیری گفت‌وگوی خانوادگی به طور مثبت با رضایت از رابطه والدین-فرزند مرتبط است و در مقابل جهت‌گیری انطباق خانواده با رضایت از رابطه مرتبط نیست.

1. Newman

2. Hall, Shebib & Scharp

3. Aloia

نتیجه پژوهش اسکارپ و توماس^۱ (۲۰۱۸) دو گفتمان رقیب را برای ایجاد مفهوم روابط والدین و فرزند نشان داد. گفتمان ارتباط جدایی‌ناپذیر بر مضامین عشق بی‌قید و شرط، بیولوژی تکیه کرد و والدین و فرزندان را به عنوان پیوندی برای همیشه در نظر گرفت. گفتمان معاملات پرتلاش از طریق مضامین احترام متقابل و احساسات مثبت، تبادل کار و حمایت و مذاکرات مرزی جسمی و عاطفی تجلی می‌یابد.

نتایج مطالعه وایزر^۲ و همکاران (۲۰۱۶) نشان داد در گروهی که تحت خشونت والدین قرار گرفته بودند، گفت‌وگوهای احساسی مادر و کودک از کیفیت پایین‌تری برخوردار بود و غالباً فقدان توضیح جزئیات را در گفت‌وگوهای خود نشان می‌دادند.

یافته‌های پژوهش سینگ و نایک^۳ (۲۰۱۶) حاکی از آن است که انتخاب استراتژی حل و فصل نوجوانان به نوع محیط ارتباطی در خانواده بستگی دارد و نوجوانان در خانواده‌های مفهوم‌گرا حرف‌های بیشتری می‌زنند و در مقایسه با خانواده‌های اجتماع‌محور از انواع مختلفی از استراتژی‌های حل مسئله استفاده می‌کنند. واناچ^۴ و همکاران (۲۰۱۴) در بررسی خود نشان دادند که داشتن رابطه خوب با والدین با مصرف مشروبات الکلی در سنین غیرقانونی و رفتار بزهکارانه ارتباط منفی داشت.

بررسی مطالعات داخلی و خارجی مرتبط با موضوع پژوهش نشان می‌دهد به‌طور کلی اکثر پژوهش‌ها ارتباط، تعامل و گفت‌وگو در خانواده را به عنوان مؤلفه‌ای فردی و روان‌شناختی بررسی کرده‌اند و این عامل مهم در خانواده که خود می‌تواند دلیل بسیاری از آسیب‌های حوزه خانواده باشد را در حد یک متغیر فردی تقلیل داده‌اند. بنابراین بررسی گفت‌وگوی والدین و فرزندان به صورت عمیق به همراه بسترها و فرایندهای شکل‌گیری آن از بُعد جامعه‌شناختی نیز مغفول مانده است و روابط میان والدین و فرزندان در برخی از مطالعات صرفاً در قالب مهارت‌های ارتباطی، جهت‌گیری‌ها و الگوهای ارتباطی والدین و فرزندان (از بُعد روان‌شناختی) بررسی شده و در برخی دیگر به عنوان بخشی از یک متغیر و در ارتباط با متغیرهای دیگر مورد مطالعه قرار گرفته است. از این رو انجام پژوهشی عمیق و کاربردی در این زمینه که ضمن تقویت ادبیات تجربی، به شکل‌گیری نظریاتی در این خصوص کمک کند بسیار ضروری می‌نماید.

1. Scharp & Thomas
2. Visser
3. Singh & Nayak
4. Vanassche

۴. روش‌شناسی

از آنجاکه در پژوهش حاضر هدف و موضوع مورد بررسی، تفسیر چگونگی شکل‌گیری و وضعیت گفت‌وگو میان والدین و فرزندان است، پارادایم تفسیری و روش‌شناسی کیفی به کار گرفته شده است. همچنین، از میان روش‌های مختلف از راهبرد نظریه‌زمینه‌ای با رویکرد عینی‌گرایی اشتراوس و کوربین استفاده شده که دارای قابلیت نظریه‌سازی و ایجاد چهارچوبی برای تحلیل داده‌ها است.

مشارکت‌کنندگان در پژوهش حاضر زوجین خانواده‌های شهر یزد بودند که بر اساس نمونه‌گیری نظری انتخاب شدند. معیارهای ورود به مطالعه بدین صورت بود که خانواده از نگاه عرف جامعه یک خانواده متعارف تلقی گردد، طول مدت ازدواج آن‌ها بین ۵ تا ۲۵ سال باشد و زوجین به لحاظ تحصیلی، دیپلم به بالا و به لحاظ اقتصادی از طبقات متوسط و متوسط رو به بالا باشند. در واقع، این معیارها با توجه به ضرورت محدود کردن طبقه اجتماعی برای انجام یک مطالعه عمیق و همچنین بر اساس مصاحبه‌های اکتشافی انتخاب شد که نشان داد گفت‌وگو در خانواده‌های سطح پایین که با مشکلات و چالش‌های بسیاری مواجه هستند، شکلی متفاوت به خود می‌گیرد.

با توجه به معیارهای مذکور و بر اساس نمونه‌گیری نظری، ۲۵ نفر و از هر خانواده یکی از زوجین در بازه زمانی مرداد تا آذر سال ۱۳۹۹ مورد مصاحبه قرار گرفتند و تا زمان دستیابی به اشباع نظری و عدم دستیابی به اطلاعات جدید از مصاحبه‌شوندگان، نمونه‌گیری ادامه یافت. لازم به ذکر است با توجه شرایط بحرانی شیوع کرونا، کلیه مصاحبه‌ها بر اساس نظر مصاحبه‌شوندگان و با رعایت کامل پروتکل‌های بهداشتی یا در منزل مصاحبه‌شونده یا در محل دفتر برخی سازمان‌های مردم‌نهاد یا به صورت آنلاین انجام گرفت.

فرایند مصاحبه‌ها با کسب اجازه از مشارکت‌کنندگان ضبط شد و بنا بر علاقه و کیفیت پاسخ‌های مصاحبه‌شوندگان، بین ۷۰ تا ۱۸۰ دقیقه به طول انجامید. اگرچه پروتکل مصاحبه گسترده بود، اما برخی از سؤالات اصلی و هدایت‌کننده پروتکل مصاحبه که به واسطه حساسیت نظری استخراج شده بود، شامل موارد ذیل است:

- روابط شما با فرزند/فرزندانتان به چه صورت است؟
- از وقتی فرزند دار شدید، حضور فرزند در خانواده چه تأثیراتی در روابط شما و همسرتان داشته است؟
- در مورد گفت‌وگو و ایجاد روابط مطلوب با فرزند چه نظری دارید؟

سپس مصاحبه‌های ضبط‌شده به متن تبدیل شد و فرایند تحلیل هم‌زمان و مستمر با جمع‌آوری داده‌ها به صورت رفت و برگشتی انجام پذیرفت. برای تحلیل داده‌ها از تحلیل خط به خط برای کدگذاری باز و همراه با توسعه مفاهیم و مقوله‌ها و ساخت پایه‌های نظریه زمینه‌ای از کدگذاری محوری و گزینشی استفاده شد. با توجه به روش پژوهش، در پایان نیز مدل پارادایمی و طرح‌واره نظری ارائه گردید. با عنایت به معیارهای مطرح‌شده توسط لینکلن و گوبا^۱ (۱۹۸۵)، قابلیت اعتماد یافته‌ها با استفاده از روش‌های مشارکت طولانی و مشاهده مدام در میدان تحقیق، بررسی همکاران، تشریح کلیشه‌های ذهنی و پیش‌داوری‌های محقق، تأیید مشارکت‌کنندگان و توصیف غنی مورد تأیید قرار گرفت.

همچنین، بر اساس طراحی مائثر و دوئت^۲ (۲۰۰۵) سعی شد در پژوهش حاضر بازاندیشی‌های مختلفی در مراحل مختلف تحقیق صورت‌بندی شود تا اعتباربخشی به داده‌ها و نتایج افزون شود. در این راستا، پژوهشگران علاوه بر بیان تجربه زیسته خود در خصوص موضوع مورد بررسی، در راستای تفسیر علمی داده‌ها تلاش کردند موضع فکری خود را در پرانتز قرار دهند.

برای اتکاپذیری^۳ داده‌ها نیز، ضمن رعایت اصول و نکات لازم و ضبط تمامی مصاحبه‌ها، زُخداها به طور کامل ثبت و پیاده‌سازی شد. همچنین، برای مراعات ملاحظات اخلاقی، کلیه مراحل با اطمینان از رضایت آگاهانه مشارکت‌کنندگان با استفاده از فرم‌های رضایت‌نامه، ارائه نکات تکمیلی و ایجاد فضایی امن و آرام برای جلب اعتماد مشارکت‌کننده انجام پذیرفت. علاوه بر این، برای حفظ حریم خصوصی افراد در متن پژوهش، از اسامی مستعار استفاده شد. در جدول ذیل اطلاعات و مشخصات مشارکت‌کنندگان پژوهش ذکر شده است.

جدول شماره ۱: اطلاعات مشارکت‌کنندگان پژوهش

ردیف	اسم	تحصیلات	شغل	مدت ازدواج
۱	هما	لیسانس ادبیات	فرهنگی	۲۴
۲	علی	لیسانس کشاورزی	کارمند	۲۴
۳	یلدا	لیسانس مردم‌شناسی	خانه‌دار	۱۵
۴	عاطفه	دیپلم	خانه‌دار	۱۳

1. Lincoln & Guba

2. Mauthner & Doucet

3. Dependability

۵	سعیده	فوق‌لیسانس روانشناسی	کارمند	۱۳
۶	احسان	لیسانس کامپیوتر	کارمند بخش خصوصی	۱۵
۷	مهديه	فوق‌لیسانس علوم اجتماعی	کارمند	۶
۸	فرزانه	لیسانس نساجی	آزاد	۱۰
۹	حسن	دیپلم	آزاد	۲۱
۱۰	پروین	فوق‌دیپلم بهداشت	کارمند بازنشسته	۲۵
۱۱	فریبا	دیپلم	خانه‌دار	۲۰
۱۲	مهدي	فوق‌لیسانس روانشناسی	آزاد	۱۹
۱۳	سوگند	لیسانس صنایع	کارمند بخش خصوصی	۸
۱۴	داوود	لیسانس عمران	آزاد	۱۰
۱۵	مرجان	دیپلم	کارمند مؤسسه خیریه	۱۸
۱۶	الهه	دانشجوی دکتری ادبیات	پژوهشگر	۶
۱۷	رفت	دکتری کشاورزی	هیئت‌علمی دانشگاه	۱۵
۱۸	فاطمه	فوق‌دیپلم عربی	خانه‌دار	۵
۱۹	الهام	دیپلم	خانه‌دار	۱۹
۲۰	مریم	لیسانس حسابداری	کارمند	۲۳
۲۱	راضیه	لیسانس مامایی	خانه‌دار	۱۳
۲۲	محمد	فوق‌لیسانس اطلاعات و دانش‌شناسی	کارمند	۶
۲۳	محمدمهدي	لیسانس مدیریت فناوری اطلاعات	کارمند	۱۴
۲۴	صادق	دانشجوی دکتری ارتباطات	آزاد	۱۷
۲۵	مرتضی	لیسانس فیزیک	آزاد	۱۸

۵. یافته‌ها

در راستای دستیابی به یافته‌های پژوهش، مقوله‌های فرعی، اصلی و هسته در یک فرایند رفت‌وبرگشتی استخراج و مفهوم‌پردازی شد. در این فرایند ۱۶ مقوله اصلی، ۶۷ مقوله فرعی و ۳۸۹ مفهوم احصا شد که در جدول ذیل مقوله‌های اصلی و هسته ذکر شده است. در ادامه آیت‌های مربوط به مدل پارادایمی پژوهش (مقوله‌های اصلی و هسته‌ای) مورد بررسی قرار می‌گیرد و به برخی از مفاهیم و گزاره‌های آن نیز اشاره می‌شود و سپس مدل پارادایمی تحقیق ارائه می‌گردد.

جدول شماره ۲: مقوله‌های اصلی و هسته‌ای پژوهش

مقوله هسته		مقولات اصلی
شکاف نظر و عمل در گفت‌وگو با فرزند	شرایط علی	کاشت فرهنگ والدین در فرزند
		باورها و رفتارهای مطلوب ارتباطی با فرزند
		چالش‌های تعاملی با فرزند
		چالش‌های تربیتی فرزند
	شرایط زمینه‌ای	کنش‌های ناهمسان در مخالفت با نظرات فرزند
		الگوپذیری از والدین
	شرایط مداخله‌گر	شکاف نسلی/فرهنگی
		گسترش تکنولوژی‌های نوین ارتباطی
		اثر سوم شخص
	استراتژی‌ها	بسترسازی برای گفت‌وگو
		بهبود شیوه‌های تربیتی
		تخریب بسترهای تعاملی
	پیامدها	رفتارهای تکانشی/واکنشی
		رفتارهای انفعالی
		پرهیز از گفت‌وگو
		افزایش ظرفیت‌های تعاملی

۱-۵. شرایط علی

۱-۵. کاشت فرهنگ والدین در فرزند: به‌طورکلی، نقش خانواده و فرهنگ خانوادگی در شکل‌گیری عادات رفتاری و گفت‌وگویی افراد از اهمیت بالایی برخوردار است. خود والدین نیز نقش زیادی برای تأثیر عمل والدین، رواج گفت‌وگو و تنش‌های والدین بر فرزندان قائل بودند و مشارکت‌کنندگان تأکید داشتند که در بسیاری موارد در فرزندان ویژگی‌هایی شبیه به والدین ایجاد می‌شود.

درواقع، عدم یادگیری حرف‌زدن در فرزندان و پرخاشگری‌هایی که از خود بروز می‌دهند، تحت تأثیر نحوه حرف‌زدن و روابط والدین با یکدیگر و همچنین روابط فرزندان با والدین است. به‌طورمثال، مریم پرخاشگری‌های فرزندانش را ناشی از روابط تنش‌زای خود و همسرش می‌داند:

«پرخاشگری‌هایی که می‌کنم، می‌دونم که شاید به خاطر روابط ناسالم و تنش‌هایی هست که ما داشتیم».

۲-۱-۵. باورها و رفتارهای مطلوب ارتباطی با فرزند: برخی از مشارکت‌کنندگان به لحاظ ذهنی اعتقاد راسخی به حرف‌زدن، مشارکت‌دادن و آگاهی‌دادن به فرزندان داشتند و از علاقه لازم برای وقت‌گذرانی با فرزند نیز برخوردار بودند. این عقاید نشان می‌دهد امروزه والدین به لحاظ ذهنی ضرورت برقراری روابط مطلوب و گفت‌وگو با فرزند را درک کرده‌اند و به آن باور دارند، اگرچه در عمل ممکن است با چالش‌های بسیاری روبه‌رو باشند. حسن در خصوص ضرورت آگاهی‌دادن و پرهیز از پنهان‌کردن مسائل خانواده از فرزندان معتقد است:

«اعتقاد من اینه به دیگرانم می‌گم که هیچی رو از بچه‌ها قایم نکنید، تو بعضی خانواده‌ها می‌گن این حرف رو نزن جلوی بچه، می‌گم بالاخره می‌ره بیرون می‌شنوه، باید آگاهی بهش بدید».

علاوه براین، برخی از والدین روابط خود با فرزندشان را خوب یا بسیار دوستانه و مبتنی بر احساس راحتی می‌دانند و برخی اشاره دارند که زمان کافی برای وقت‌گذرانی، حرف‌زدن، بازی با فرزندان و تفریحات مشترک اختصاص می‌دهند.

«باهم می‌ریم پارک و موزه. بازی‌هایی که تو پیج‌ها یاد می‌گیرم رو براش مرتب طراحی می‌کنم، با همدیگه خیلی وقت می‌گذرونیم».

۳-۱-۵. چالش‌های تعاملی با فرزند: برخی از مشارکت‌کنندگان به‌طورکلی فرزندان را به‌عنوان عضوی برای گفت‌وگو به حساب نمی‌آورند و در برخی از خانواده‌ها نیز از آنجاکه گفت‌وگو در میان والدین به نصیحت و سرزنش یا دعوا تبدیل می‌گردد، این روابط کاملاً یک‌طرفه شده و به فقدان گفت‌وگو می‌انجامد. علاوه براین، با توجه به تفاوت‌هایی که بین نقش پدر و مادر به لحاظ سلسله‌مراتب قدرت در خانواده و میزان صمیمیت و احساس

راحتی فرزندان با آن‌ها وجود دارد، در برخی از خانواده‌ها پدر توجه کافی به فرزندان ندارد و در ارتباط‌گیری با آن‌ها از صبوری و همراهی لازم برخوردار نیست. از این رو، فرزندان نیز نمی‌توانند به صورت مطلوب با پدر به گفت‌وگو بپردازند.

از دیگر چالش‌های تعاملی، فقدان زمان برای برقراری تعامل با فرزندان است که برخی مواقع ناشی از مشغولیت‌های بسیار والدین و گاهی ناشی از بی‌حوصلگی و بی‌توجهی به ضرورت این موضوع است. رفعت در خصوص وضعیت و مشکلات تعاملات خود با فرزندانش معتقد است:

«اونا هنوز بچه هستن و شاید عضوی برای گفت‌وگو به حساب نیان و این بیشتر تبدیل شده به نصیحت و سرزنش و دعوا. چون با اینا شروع می‌شه بلافاصله خراب می‌شه».

۴-۱-۵. چالش‌های تربیتی فرزند: بنا بر نظرات مشارکت‌کنندگان، عدم آموزش روش‌های تربیتی صحیح مطابق با معیارهای جامعه و از طرفی تناقض‌هایی که در روش‌های تربیتی جامعه و خانواده‌ها ایجاد می‌گردد، از موضوعاتی است که علاوه بر فرزندان، والدین را نیز به تناقض و سرگردانی دچار می‌سازد. علاوه بر این، بین شیوه‌های تربیتی والدین با یکدیگر نیز تفاوت‌هایی وجود دارد و این تفاوت‌ها و فقدان اجماع والدین نیز می‌تواند در تربیت فرزند ایجاد اختلال کند. در واقع، در این تفاوت‌ها والدین یکدیگر را مقصر می‌دانند و سرزنش می‌کنند و فرزند را در تشخیص درست و غلط با چالش‌هایی مواجه می‌سازند. از طرفی، مشارکت‌کنندگان بر این باورند که برخی مواقع تنش‌هایی که بین پدر و مادر وجود دارد، باعث برخوردهای اشتباه آن‌ها با فرزندان می‌شود و گاهی به جای حل این تنش‌ها، فرزند را میان خود واسطه و دچار دوگانگی می‌کنند. داوود نگرانی خود از تناقض‌های تربیتی در خانواده و جامعه را بدین شکل بیان می‌کند:

«همیشه دچار این تناقضم که اگر باهاش رفیق باشم، بعد بره توی جامعه آسیب می‌بینه ... ما اصلاً نمی‌دونیم، شاید بچه مون رو داریم بد تربیت می‌کنیم».

۲-۵. شرایط زمینه‌ای

۱-۲-۵. کنش‌های ناهمسان در مخالفت با نظرات فرزند: از جمله عواملی که نشان‌دهنده رویکرد والدین در برخورد با فرزندان است کنش‌های آن‌ها در مخالفت با نظرات فرزندان است که بنا بر اظهارات مشارکت‌کنندگان این پاسخ‌ها کمتر جنبه واکنشی داشته و بیشتر

به سمت رویکردی سازگارانه و گفت‌وگومحور پیش رفته است. بدین صورت که برخی تلاش می‌کنند تا ضمن درک تفاوت‌های فرزندان با خود، با نظرات مختلف آن‌ها سازگار شوند و به همراهی با آن‌ها پردازند. در واقع، این رویکرد بیشتر مبتنی بر نوعی پذیرش است که باعث می‌شود والدین با این عدم توافق کنار بیایند. در مواردی نیز ناامیدی از دستیابی به نتیجه باعث می‌شود والدین خود را کنار بکشند و بدین صورت خود را با مخالفت‌های فرزندان سازگار نمایند.

برخی از مشارکت‌کنندگان نیز تلاش می‌کنند با استفاده از روش‌های گفت‌وگومحور مسیر درست را به فرزندان خود نشان دهند و از برخورد واکنشی در مقابل حرف‌های فرزند و موضع‌گیری پرهیز نمایند. یلدا نحوه برخورد خود در مخالفت با فرزندش را این‌گونه توضیح می‌دهد:

«اگر نظری بده که از نظرم درست نباشه، منطقی برایش توضیح می‌دم. مثلاً می‌گم تو خودت توی این موقعیت بودی چیکار می‌کردی؟ سعی می‌کنم خودش نظرش رو بگه اول، بعد من می‌گم».

در مقابل این رویکردهای مسالمت‌آمیز، برخی از مشارکت‌کنندگان در مواقعی که با نظرات فرزندان خود مخالف هستند، واکنش‌هایی منفی از قبیل پرخاشگری، مداخله و ایجاد محدودیت برای فرزندان از خود نشان می‌دهند که باعث کاهش اعتماد به نفس و تخریب روابط مطلوب با فرزند می‌شود.

۲-۲-۵. الگوپذیری از والدین: میزان تأثیرپذیری والدین از خانواده اصلی خود، مشروط به تعصبات یا انعطاف‌پذیری افراد نسبت به شیوه‌های تربیتی خانواده اصلی یا مبدأ است. در واقع، برخی از افراد صرفاً روش‌های تربیتی خانواده خود را قبول دارند و برای سازگارشدن با تغییرات اجتماعی جدید تلاشی نمی‌کنند. در مقابل برخی با نگرشی باز و منعطف اشتباهات خانواده خود را می‌پذیرند و در راستای اصلاح و بهبود این اشتباهات در برخورد با فرزندان خود تلاش می‌کنند. برخی از مشارکت‌کنندگان نیز بر این باورند که از والدین خود برای تربیت فرزند الگوپذیری داشته‌اند و خود را در عدم تلاش برای اصلاح این عادات نادرست مقصر می‌دانند. همان‌طور که محمدمهدی برخوردهای اشتباه خود با فرزند اولش را تحت تأثیر رفتارهای پدرش می‌داند:

«من برای پسر اولم آگاهی نداشتم، زیاد مسیر رو خوب نرفتم و طبق عادت‌ها و حتی دعوی فیزیکی و اینا که با پدرم زیاد داشتیم، اینارو یاد گرفتم و انجام می‌دادم»

۳-۵. شرایط مداخله‌گر

۳-۵-۱. اثر سوم شخص: به عقیده برخی از مشارکت‌کنندگان، فرزندآوری باعث بهبود روابط میان زوجین شده و احساسات جدید و مثبتی را برای آن‌ها ایجاد کرده است. بدین صورت که با ورود فرزند به زندگی زوجین، فصل مشترک جدیدی در زندگی آن‌ها آغاز شده و باعث افزایش گفت‌وگو و عاملی برای افزایش امید به زندگی و رضایت‌مندی از زندگی بوده است. علاوه بر این، بسیاری معتقدند وجود فرزند باعث تلاش بیشتری برای برقراری آرامش و پرهیز از دعوا شده است. همان‌طور که مهدیه معتقد است:

«بچه خیلی تأثیر گذاشته توی روابط و این‌که حداقل سعی کنی با همدیگه چالش نداشته باشی، اگر چالش داری جلوی اون نباشه، بحث نکنی با هم دیگه»

در مقابل، برخی به جنبه‌ها و تأثیرات منفی فرزندآوری در زندگی مشترکشان اشاره کردند. از جمله این تأثیرات منفی، درگیری‌های فردی، تضعیف روحیه و نداشتن زمان برای اختصاص به خود است که باعث می‌شود زوجین زمانی برای وقت‌گذرانی و حرف‌زدن با یکدیگر نداشته باشند و مسائل و مشکلات آن‌ها انباشته گردد و از یکدیگر فاصله بگیرند. به علاوه، آمدن فرزند تغییراتی در روند زندگی مشترک ایجاد می‌کند و بسیاری از عادات زندگی دوفره را به هم می‌ریزد و حتی باعث کاهش میزان ابراز محبت زوجین، خواب و روابط جنسی آن‌ها می‌شود. همچنین، گاهی وجود فرزند باعث می‌شود زوجین دچار اختلاف‌نظرهایی در خصوص شیوه‌های تربیتی گردند و خود فرزند عاملی برای ایجاد تنش و دعوا شود. سوگند از تجربه خود می‌گوید:

«مطالعه نمی‌کرد که ببینه طبیعیه، دو سال اول تا پیام تغییرات هورمونی که ایجاد شده و وظیفه مهمی که گردن من افتاده رو هندل کنم، گذشت. نیاز به همراهی و درک دارم»

۳-۵-۲. شکاف نسلی/فرهنگی: مشارکت‌کنندگان در این زمینه به تنش‌هایی اشاره داشتند که ناشی از اختلاف نظر با فرزندان و کاهش اعتماد بین نسلی بین آن‌هاست. این شکاف‌ها از یک طرف باعث اعتراضات و تذکراتی از جانب فرزندان می‌گردد که توقع دارند والدینشان تغییرات جامعه و تفاوت‌های دو نسل را در نظر بگیرند و بپذیرند. از طرف دیگر والدین معتقدند فرزندان حسن‌نیت و دلایل مخالفت‌های آن‌ها را درک نمی‌کنند و همین موضوع باعث ایجاد تنش و نارضایتی طرفین می‌شود. همچنین، آن‌ها معتقدند امروزه فرزندان نسبت به گذشته خود خواه و بی‌عاطفه شده‌اند و رواج فرزندسالاری باعث

این تغییرات شده است. بنابراین، علاوه بر آن که این شکاف‌ها باعث ایجاد تنش‌هایی در روابط می‌گردد، با توجه به تفاوت‌های سنی و نسلی والدین و فرزندان، به نداشتن موضوع مشترک برای گفت‌وگو بین آن‌ها نیز می‌انجامد. پروین از تلاش ناموفق خود برای حرف زدن با دخترش می‌گوید:

«خیلی وقتا نشستم پیشش، می‌گم می‌خوای حرف بزنیم؟ اصلاً استقبال نمی‌کنه، حتی در مورد چیزای معمولی هم آگه بخواد حرف بزنه، خیلی کوتاهه. اون که نسل بعدیه، اعتماد نداره به من».

۳-۳-۵. گسترش تکنولوژی‌های نوین ارتباطی: این مقوله نشان‌دهنده آثار و پیامدهایی است که گسترش تکنولوژی‌های نوین ارتباطی برای روابط والدین و فرزندان به دنبال داشته است. در واقع، شبکه‌های اجتماعی و فضای مجازی مانند سایر روابط انسانی در جامعه و خانواده، روابط فرزندان و والدین را متأثر می‌سازند. بنا بر نظرات مشارکت‌کنندگان، وجود این سرگرمی‌های جدید برای فرزندان باعث شده آن‌ها کمتر تنهایی و خلأ ارتباطی را تجربه کنند و با جایگزین نمودن موبایل و تلویزیون تمایل کمتری به گفت‌وگو با اعضای خانواده از خود نشان می‌دهند. مریم از جایگزینی این تکنولوژی‌های نوین بر روابط با فرزندانش می‌گوید:

«چون سرگرمی دارن، چون تلویزیون می‌بینن و موبایل هست و جایگزین شده، از نظر عاطفی توی روابط مون تأثیر داره».

۴-۵. استراتژی‌ها

۱-۴-۵. بسترسازی برای گفت‌وگو: به‌طورکلی برخی از افراد در تعامل با فرزندان تلاش می‌کنند بستری برای شکل‌گیری گفت‌وگو ایجاد و شرایطی فراهم نمایند تا افراد بتوانند به راحتی نظرات و حرف‌های خود را بیان کنند. برخی نیز به حرف زدن و گفت‌وگو با فرزند می‌پردازند، به حرف‌های آن‌ها نیز گوش می‌دهند و زمانی را به آن‌ها اختصاص می‌دهند. در واقع، این افراد در مورد موضوعات و مسائل مختلف از مدرسه، دانشگاه، مسائل روزمره تا شبکه‌های مجازی، فیلم و قصه متناسب با دغدغه سنی فرزندان با آن‌ها حرف می‌زنند. علاوه بر این، مشارکت‌کنندگان با توضیح مسائل مختلف به فرزند و پاسخ دادن به سؤالاتی که ذهن فرزندان را به خود مشغول ساخته است، تلاش می‌کنند فضای مناسبی برای

گفت‌وگو و برقراری ارتباط ایجاد کنند. از طرفی، والدین در چنین خانواده‌هایی با نظرخواهی از فرزندان و مشارکت دادن آن‌ها در بحث‌های خانوادگی، به جایگاه فرزندان در خانواده توجه می‌کنند، حتی اگر نظرات آن‌ها را در تصمیم‌گیری‌ها دخالت ندهند.

از طرف دیگر، برخی از مشارکت‌کنندگان در راستای ایجاد فضایی مناسب برای حرف‌زدن، به افزایش صمیمیت و احساس امنیت در فرزندان خود می‌پردازند تا بدین طریق فرزند خود را به بیان حرف‌ها در محیط خانواده متمایل سازند. همچنین، مشارکت‌کنندگانی که به برقراری این روابط دوستانه و اختصاص زمان بیشتر برای وقت‌گذرانی، بازی و حرف‌زدن با فرزند اهمیت می‌دهند، تلاش دارند با آینده‌نگری، این روابط را در بزرگسالی فرزند نیز حفظ کنند و تداوم بخشند و از کودکی بسترهای لازم را برای برقراری روابط مطلوب در سنین بالاتر مهیا سازند. احسان تلاش و رویکرد خود در زمینه ارتباط با فرزند را این‌گونه تشریح می‌کند:

«من سعی کردم اون قدر صمیمی باشم که اون هر کار غلطی که انجام می‌ده به من بگه. باید بتونه راحت باشه و من فضای این رو داشته باشم که بفهمم.»

۲-۴-۵. بهبود شیوه‌های تربیتی: برخی از مشارکت‌کنندگان به تلاش‌های خود در زمینه افزایش دانش و شناخت خود از مسائل تربیتی فرزند از طریق شرکت در کلاس‌های آموزشی، بازی کردن، مطالعه کتاب، مشاوره‌گرفتن و پیچ‌های مرتبط با تربیت فرزند در شبکه‌های مجازی اشاره کردند. این فعالیت‌ها به آن‌ها کمک می‌کند با روش‌های درست و منطقی با فرزندان خود رفتار و بسترهای برقراری روابط سازنده را فراهم کنند. از دیگر تلاش‌های والدین در این زمینه، پذیرش کم‌کاری‌های خود و تجدیدنظر برای اصلاح و جبران این اشتباهات تربیتی است.

از دیگر ضرورت‌ها برای بهبود روش‌های تربیتی، در نظر گرفتن حقوق فرزند و تلاش برای آگاهی‌دادن و درک نیازها و موقعیت فرزندان است. در واقع، بهترین روش برای تربیت فرزندان، شیوه‌هایی است که والدین از طریق تعاملات دوسویه و با در نظر گرفتن انتظارات دوطرفه برای آن اقدام کنند. از این رو، برخی از مشارکت‌کنندگان در راستای درک احساسات، موقعیت سنی و ارزش‌های متفاوت فرزندان خود سعی دارند حساسیت‌های خود را کنترل نمایند، با دادن حق انتخاب به فرزندان، مسئولیت تصمیماتشان را به خودشان واگذار کنند و تمایل بیشتر فرزندان به حرف‌زدن با دوستان و همسالان خود را درک نمایند. همچنین، به جای ایجاد محدودیت‌های بی‌دلیل تلاش می‌کنند با آگاهی‌دادن به فرزندان و تقویت

توانایی‌ها و مهارت‌های ارتباطی آن‌ها و ایجاد فرصت‌هایی برای اکتشاف و تجربه‌های جدید، آن‌ها را برای مدیریت زندگی آینده آماده کنند. رفعت از تلاش‌های خود در زمینه آگاهی‌دادن و همراهی‌کردن فرزند حرف می‌زند:

«من تمام تلاشم رو کردم که مهارت و اعتمادبه‌نفس یاد بگیره و استقلال پیدا کنه و سعی کردم به جای این‌که خیلی حرف بزنم براش، او رو در موقعیتی قرار بدم که تجربه کنه.»

علاوه بر این، برخی از مشارکت‌کنندگان با آگاهی از برخی از رفتارها یا واکنش‌های نادرست خود سعی می‌کنند از این اشتباهات پرهیز کنند. یکی از اشتباهات رایج در میان والدین، واسطه‌کردن فرزندان بین خود در زمان تنش و دعواست. همچنین، پرهیز از عکس‌العمل‌های نادرست از قبیل پرخاشگری، دعواکردن، رفتارهای واکنشی و برقراری روابط دوطرفه بدون نصیحت و قضاوت از جانب والدین، اثرات مطلوبی بر احساس راحتی فرزند دارد.

۳-۴-۵. **تخریب بسترهای تعاملی:** برخی از واکنش‌های نامناسب والدین و بی‌توجهی به برقراری روابط مطلوب با فرزند، زمینه‌های لازم برای تعاملات با فرزند را تخریب می‌کند. گاهی والدین در برخورد با فرزندان به دلیل کم‌حوصلگی و پایین بودن آستانه تحمل در مقابل خواسته‌ها، اشتباهات یا پافشاری فرزندان، کنترل خود را از دست می‌دهند و پرخاشگری‌های کلامی می‌کنند. علاوه بر این، برای برخی از افراد این عصبانیت‌ها باعث پرخاشگری‌های فیزیکی در طیف‌های مختلف از تهدید به کتک تا پس‌گردنی و کتک‌زدن می‌شود. برخی از مشارکت‌کنندگان نیز پشیمانی خود از این پرخاشگری‌ها را ابراز و بر تأثیرات منفی نحوه برخورد خود، آگاهی کامل داشتند. همچنین، عدم انعطاف‌پذیری و سازگاری در برخورد با فرزند و تمایل به انجام تمامی امور فرزند مطابق با نظر والدین، به‌طورکلی بسترهای هم‌اندیشی و دستیابی به توافق را از بین می‌برد و به ایجاد رابطه‌ای تک‌گویانه منجر می‌شود. از طرفی، برخی معتقدند بیش از این‌که به نیازهای احساسی و هیجانی در فرزند خود توجه داشته باشند به نیازهای فیزیکی و تغذیه‌ای او توجه می‌کنند. در این زمینه برخی از والدین به جای اختصاص زمان برای بازی و برقراری ارتباط با فرزند، آن‌ها را با گوشی و تلویزیون سرگرم می‌کنند و تمایلی به بازی با فرزندان ندارند. سوگند احساس نامطلوب خود را این‌گونه بیان می‌کند:

«احساسم اینه که کلاً براش وقت کم می‌ذاریم و چیزی رو که باید از نظر احساسی و هیجانی از ما بگیره نمی‌گیره؛ یعنی بیشتر من اومدم فوکوس کردم روی غذا و خوابش.»

۵-۵. پیامدها

۵-۵-۱. رفتارهای تکانشی/واکنشی: رفتار فرزندان به‌ویژه در سنین پایین، برآیندی از رفتار اعضای خانواده به‌ویژه والدین است. بنا بر اظهارات مشارکت‌کنندگان، برخی از فرزندان حالات مختلف پرخاشگری از قبیل عصبی بودن، دادزدن و برخورد های تند را از خود بروز می‌دهند که این حالات به‌نوعی می‌تواند حاصل روابط اعضای خانواده باشد.

در خانواده‌هایی که برخورد والدین با فرزندان و همچنین زن و شوهر با یکدیگر در فضایی آرام و به‌دوراز تنش صورت نمی‌گیرد و والدین بدون صبر و حوصله نسبت به فرزندان رفتارهایی واکنشی از خود نشان می‌دهند، فرزندان نیز این شیوه تعامل را یاد می‌گیرند و پرخاشگری را جزئی از روابط تلقی می‌کنند. علاوه بر این، لجاجت، لجبازی، جبهه‌گیری، بداخلاقی و پافشاری بر حرف خود، از دیگر ویژگی‌های فرزندان است که در خانواده خود تعاملاتی یک‌سویه را تجربه می‌کنند. همان‌طور که راضیه از تأثیر تنش‌های گذشته حرف می‌زند:

«پرخاشگری اش فکر می‌کنم تحت تأثیر اینه که وقتی اون بچه بود، ما خیلی بیشتر تنش داشتیم و حالا که داره بزرگ‌تر می‌شه، خیلی فوری جبهه می‌گیره و لجاجت می‌کنه».

۵-۵-۲. رفتارهای انفعالی: برخی از مشارکت‌کنندگان رفتارها و عکس‌العمل‌های فرزندان خود را به‌گونه‌ای منفعلانه و مبتنی بر وابستگی می‌دانند و معتقدند این رفتارها به‌نوعی تحت تأثیر نحوه برخورد و شیوه‌های تربیتی آن‌ها در خانواده است. این رفتارهای منفعلانه گاهی خود را به‌صورت انزوا، اجتناب، الگوپذیری و فقدان عزت‌نفس نشان می‌دهد و در برخی از فرزندان باعث ایجاد روحیه‌ای حساس و زودرنج می‌شود. الهام صحبت‌های مشاور مدرسه پسرش را بیان می‌کند:

«گفت یه خورده مشکلاتش و گوشه‌گیری اش برمی‌گرده به جنبه ارثی و رفتارهای باباش؛ چون اونم یه حرفی رو نمی‌زنه یا حرفش نامربوطه».

۵-۵-۳. پرهیز از گفت‌وگو: بر اساس این مقوله، چنانچه والدین بستری برای گفت‌وگو در خانواده ایجاد نکنند، به نظرات فرزندان توجهی نداشته باشند و واکنش‌هایی منفی در مقابل حرف‌های آن‌ها از خود بروز دهند، باعث عدم تمایل یا ترس فرزندان از گفت‌وگو می‌شوند. برخی از مشارکت‌کنندگان معتقد بودند فرزندان نشان تمایل و رغبتی به گفت‌وگو نشان نمی‌دهند، مسائل و دغدغه‌های خود را با والدین مطرح نمی‌کنند و به‌طورکلی اهل گفت‌وگو نیستند.

از طرفی، فرزندان در برخی از خانواده‌ها به دلیل دعوکردن یا عکس‌العمل‌های تند و جبهه‌گیرانه والدین، از بیان مسائل خود با آن‌ها می‌ترسند، با استرس و نگرانی آن‌ها را مطرح می‌سازند یا یکی از والدین را برای بیان حرف‌هایشان واسطه می‌کنند. حسن از احساس ترس فرزندان می‌گوید:

«بچه‌ها سن پایین‌تر که بودن، نمی‌دونم چرا ترس داشتن از من، بیشتر می‌رفتن پیش مامانشون که به بابا بگو این کار رو بکنیم».

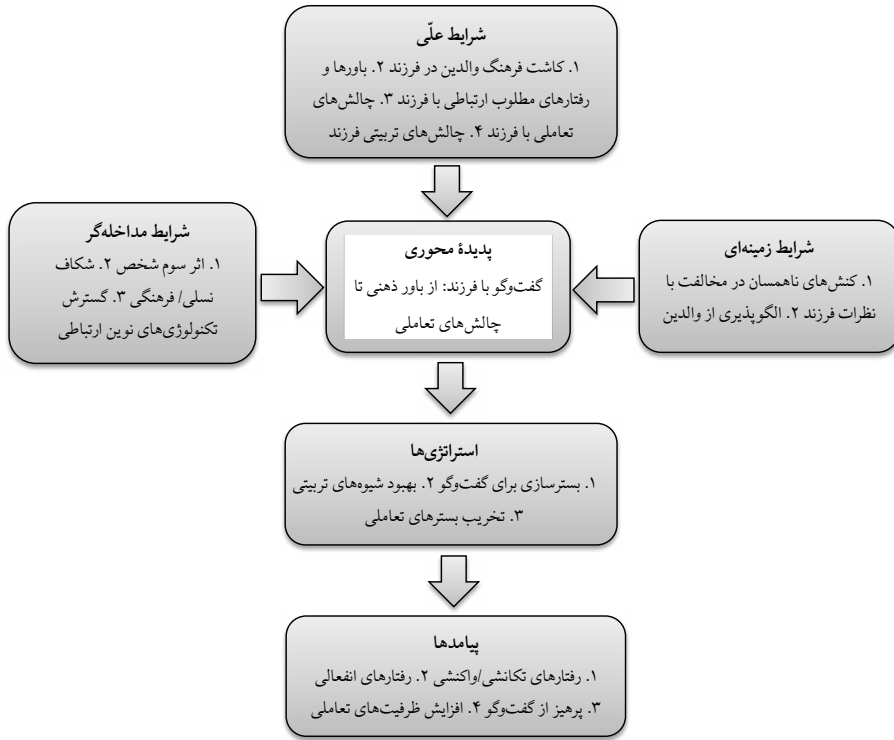
۴-۵-۵. افزایش ظرفیت‌های تعاملی: برخی از مشارکت‌کنندگان خوب حرف‌زدن، ادای صحیح کلمات، خوش‌مشربی و راحتی فرزندشان در بیان خواسته‌ها و نظرات و برقراری تعامل با دیگران را ناشی از حرف‌زدن با فرزند و همچنین ایجاد فضایی گفت‌وگومحور در خانواده می‌دانند. آن‌ها معتقدند وقتی فرزند گفت‌وگوی میان والدین خود را ببیند، اهمیت گفت‌وگو را درمی‌یابد و به‌مرور زمان آن را یاد می‌گیرد. همچنین، با حرف‌زدن و تعاملات مطلوب والدین با فرزندان، آن‌ها توانایی‌های لازم برای گفت‌وگو و ظرفیت برخورد منطقی و عدم پذیرش حرف زور را کسب می‌کنند. فاطمه در خصوص توانایی‌های فرزندش در حرف‌زدن می‌گوید:

«گاهی می‌گه مامان می‌آی با هم حرف بزیم. از دلایلی که باعث شد زودتر از بقیه بچه‌ها به حرف بی‌آد و محکم و قشنگ کلمات رو ادا کنه، این بود که من خیلی باهاش حرف می‌زدم».

مدل پارادایمی

مدل پارادایمی پژوهش، نشان‌دهنده جریان فرایندها و فعالیت‌هایی است که در بستر موضوع مورد مطالعه رخ داده است. جریان فرایندها و فعالیت‌های اتفاق افتاده در بستر این پژوهش، نشان داد پدیده مرکزی مقوله «گفت‌وگو با فرزند: از باور ذهنی تا چالش‌های تعاملی» است.

این پدیده بدین معناست که مشارکت‌کنندگان گفت‌وگو با فرزند را در دو مقوله باور ذهنی و چالش‌های تعاملی به صورت متفاوتی تجربه می‌کنند. در واقع، غالباً خانواده‌ها به گفت‌وگو با فرزند به لحاظ ذهنی باور دارند و آن را مهم و ضروری تلقی می‌کنند؛ اما در این گفت‌وگو با چالش‌هایی تعاملی مواجه هستند و فاصله‌ای بین ذهنیت و تجربه آن‌ها از گفت‌وگو با فرزند وجود دارد.

شکل شماره ۱: مدل پارادایمی پژوهش

۶. بحث و نتیجه‌گیری

در این پژوهش تلاش شد تفسیری جامعه‌شناختی از چگونگی شکل‌گیری و وضعیت گفت‌وگو میان والدین و فرزندان ارائه شود. در این راستا، پس از انجام مصاحبه‌ها و دستیابی به اشباع نظری، سرانجام مراحل کدگذاری و تحلیل مقوله‌ها انجام گرفت و یافته‌های تحقیق به صورت جدول مفاهیم و مدل پارادایمی ارائه شد. بر اساس این مدل، علی‌رغم تغییراتی که در شیوه‌های فرزندپروری و رویکرد والدین نسبت به برقراری روابط مطلوب با فرزندان وجود دارد، شکافی بین باور ذهنی و چالش‌های عملی میان والدین و فرزندان ایجاد شده است. در واقع، ویژگی‌های رفتاری و تعاملی فرزندان، نتیجه و بازخوردی از نحوه تعاملات زوجین با یکدیگر و با فرزندان است و این فرهنگ خانوادگی در فرزندان نهادینه می‌شود و در رفتارها و رویکرد آن‌ها تجلی می‌یابد.

علاوه بر این، والدین در ارزیابی کلی خود از وقت‌گذرانی و روابط با فرزندان، غالباً آن را مطلوب دانسته‌اند و معتقدند زمان کافی برای وقت‌گذرانی و تفریح با فرزند اختصاص می‌دهند و فرزندان‌شان با آن‌ها احساس دوستی و راحتی دارند، چراکه در مجموع به این روابط باور دارند. همچنین، برخی از مشارکت‌کنندگان به چالش‌های تعاملی خود با فرزندان نیز اشاره کرده و معتقدند زمان کافی به فرزندان اختصاص نداده و گفت‌وگوی میان آن‌ها به آلترناتیو‌هایی از قبیل نصیحت و سرزنش و... تبدیل می‌گردد. در این میان والدین، در بستر نمودهای بیرونی تعاملات خود با فرزندان از جمله در مخالفت با نظرات فرزندان کنش‌های ناهمسانی داشته‌اند؛ برخی سعی دارند این روابط به صورت دوستانه و مبتنی بر رویکردی گفت‌وگومحور و با پذیرش همراه باشد و برخی دیگر واکنش‌های نادرست و تنش‌ی از خود بروز می‌دهند.

مشارکت‌کنندگان بر این باور بودند برخی از تناقض‌های موجود در سیستم تربیتی ساختار جامعه و خانواده‌ها نیز فرزندان را دچار تناقض و والدین را میان روش‌های سنتی و مدرن فرزندپروری سرگردان می‌سازد. تمامی این‌ها به نوبه خود به نگاه متعصبانه یا نگرش بازاندیشانه والدین نسبت به شیوه‌های تربیتی و الگوپذیری از خانواده اصلی خود مرتبط است. در این مسیر تغییرات ناشی از فرزندآوری از اهمیت بسیاری برخوردار است. چنان‌که برخی از مشارکت‌کنندگان ورود فرزند را عامل تنش و درگیری و فاصله‌گرفتن زوجین از یکدیگر دانسته‌اند و برخی دیگر آن را به‌عنوان عاملی برای ایجاد احساسات مشترک، مدیریت بهتر مشکلات، پرهیز از تنش و رضایت از زندگی تلقی کرده‌اند. در این زمینه، مشارکت‌کنندگان شکاف‌های فرهنگی و نسلی بین خود و فرزندان‌شان را نیز عاملی برای فقدان درک و پذیرش یکدیگر و ایجاد شکاف‌های تعاملی می‌دانند. علاوه بر این، گسترش تکنولوژی‌های نوین ارتباطی نیز به تشدید این شکاف‌ها می‌پردازد، چراکه در بسیاری موارد فرزندان روابط مجازی خود را به برقراری تعاملات با اعضای خانواده ترجیح می‌دهند و والدین نیز کمتر می‌توانند استفاده آن‌ها از این فضاها را کنترل نمایند. در چنین شرایطی، برخی از والدین با توجه به این‌که به لحاظ ذهنی رویکرد متفاوتی نسبت به گذشتگان خود داشته و به برقراری تعاملات مطلوب و سازنده با فرزندان‌شان باور دارند، تلاش‌هایی برای مشارکت دادن فرزندان در گفت‌وگوها و ایجاد احساس راحتی و امنیت در بیان نظرات‌شان انجام می‌دهند. در این راستا مشارکت‌کنندگان اشتباهات تربیتی و تناقض‌ها را پذیرفته‌اند و با افزایش آگاهی و اطلاعات خود در زمینه تربیت فرزند به طرق مختلف، در راستای بهبود آن تلاش می‌کنند.

در مقابل، در عملکرد برخی از مشارکت‌کنندگان نشانه‌ای از تلاش برای برقراری روابط مطلوب دیده نمی‌شود و این افراد با پرخاشگری و سخت‌گیری‌های افراطی، توجهی به نیازهای ارتباطی و تعاملی فرزند از خود نشان نمی‌دهند. این والدین معتقدند رفتارهای نادرست و تنش‌های میان آن‌ها باعث شده فرزندان نیز زود عصبانی شوند و موضع‌گیری یا رفتارهای پرخاشگرانه از خود نشان دهند. به باور برخی از مشارکت‌کنندگان، روحیه حساس و فردگرایانه و انزواطلبی در فرزندانشان و همچنین الگوپذیری و فقدان تفکر انتقادی در آن‌ها، ناشی از رویکردهای اقتدارگرایانه و یک‌طرفه خود یا همسر است. علاوه بر این، در چنین خانواده‌هایی فرزندان تمایلی به گفت‌وگو از خود نشان نمی‌دهند و به خاطر ترس از بیان نظرات خود از آن پرهیز می‌کنند. در مقابل در خانواده‌هایی که بستری برای گفت‌وگو وجود دارد، این ظرفیت‌های تعاملی در فرزندان نیز تقویت می‌گردد.

در طرح‌واره نظری (شکل شماره ۲) با استفاده از نیم‌دایره‌هایی برای تعریف زیست‌جهان‌های مدرن و درهم‌تنیده و دایره‌هایی برای نشان دادن عوامل تأثیرگذار بر شکاف ارتباطی والدین و فرزندان، چگونگی مسیر و فرایند آن ترسیم شده است.

شکل شماره ۲: طرح‌واره نظری پژوهش

همان‌طور که از مدل برمی‌آید، مفهوم ارتباط با فرزند در زیست جهان مدرن تا حدی تفاوت یافته و والدین در مقایسه با گذشته به این موضوع توجه بیشتری از خود نشان می‌دهند. آنچه در نیم‌دایره بالایی مدل مشخص است، امروزه والدین به لحاظ ذهنی به روابط و تعاملات مطلوب با فرزند و همچنین اختصاص زمان کافی برای او باور دارند و اهمیت آن در تربیت و آینده فرزند را درک می‌کنند.

اما شکاف میان باور ذهنی و چالش‌های عملی نشان می‌دهد عواملی در این میان وجود دارد که دشواری‌هایی برای گفت‌وگو و تعاملات مطلوب با فرزند ایجاد می‌کند. از عوامل مهم در ایجاد این شکاف، شکاف نسلی میان والدین و فرزندان است. اگرچه وجود تفاوت میان دو نسل مختلف امری طبیعی است، اما با توجه به فقدان بسترها و رویکرد گفت‌وگومحور در خانواده‌ها، این شکاف روزبه‌روز عمیق‌تر می‌شود و والدین و فرزندان را از دستیابی به نقطه اعتدال دورتر می‌سازد. از دیگر عواملی که تعامل با فرزند را دچار مشکل نموده، فرهنگ والدین است. والدین اگرچه به برقراری ارتباط با فرزند اعتقاد دارند؛ اما آنچه در عمل و میزان پذیرش تفاوت‌ها به او نشان می‌دهند، با این اعتقاد در تناقض است و صرفاً حرف‌زدن از اهمیت گفت‌وگو نمی‌تواند چنین رویکردی را در فرزندان ایجاد کند.

این نتایج در خصوص نقش تأثیرگذار روابط و فرهنگ والدین در رویکرد فرزندان با موارد مطرح شده در چهارچوب مفهومی همخوانی دارد؛ از جمله نظریات برگر و کلنر در حوزه کنش متقابل، نگرش سیستمی برادشاو به خانواده، نظریه سرمایه اجتماعی کلمن، سنخ‌شناسی کینگ از فرایند تصمیم‌گیری و حیطة‌های اعمال قدرت و شاخص‌های خانواده دموکراتیک در نظریه گیدنز (شامل مفاهیم برابری، احترام متقابل، استقلال، تصمیم‌گیری از طریق برقراری ارتباط و آزادی از خشونت) که می‌تواند برای روابط والدین با کودک نیز به عنوان الگو تلقی گردد (گیدنز، ۱۳۸۶). همچنین، با یافته‌های پژوهش فریدی‌زاد، حیدری و نیستانی (۱۳۹۸) منطبق است که نشان دادند توجه بیشتر والدین به پذیرش فرزندان، شرکت دادن آن‌ها در مباحث خانوادگی و احترام متقابل، باعث افزایش اعتماد فرزندان به توان فکری و استدلالی خود و تقویت خودگردانی فردی در آن‌ها می‌شود.

در این مسیر پیدایش و گسترش تکنولوژی‌های ارتباطی که از مشخصه‌های عصر مدرن است نیز روابط والدین و فرزندان را به چالش‌هایی دچار می‌سازد. در واقع، این تکنولوژی‌های نوین با سرگرمی‌ها و جذابیت‌هایی که برای فرزندان و همچنین والدین ایجاد می‌کند، اعضای خانواده را از یکدیگر دور می‌سازد و روابط در فضای مجازی را جایگزین روابط حضوری و

خانوادگی می‌کند. چنانچه نتایج پژوهش عباسی شوازی و همکاران (۱۴۰۰) در خصوص رابطه منفی و معنادار بین متغیرهای میزان استفاده از اینترنت و ارتباط چهره‌به‌چهره، صمیمیت در ارتباط و روابط حمایتی، پژوهش صیادی و عطایی (۱۳۹۶) در خصوص تأثیر کیفیت و کمیت استفاده از اینترنت بر ارتباطات افراد و مطالعه الیاس، لمیش و راوینر (۲۰۲۱) در خصوص دلسردی در ارتباط در هنگام استفاده از تلفن توسط والدین و کودکان نیز با این نتایج مطابقت دارد. از دیگر عوامل مؤثر در ایجاد فاصله بین والدین و فرزندان، محدودیت‌های زمانی والدین (ناشی از دغدغه‌ها و مسائل شغلی و اقتصادی آن‌ها) است که گاهی به‌عنوان بهانه‌ای برای کاستی‌ها و کم‌کاری برای فرزندان نیز استفاده می‌شود.

بنابراین، همان‌طور که در مدل آشکار است، نیم‌دایره پایینی مدل در زیست‌جهان‌های درهم‌تنیده شکل می‌گیرد؛ چراکه اگرچه با توجه به زیست‌جهان اجتماعی مدرن، باور به روابط مطلوب با فرزند ایجاد شده است، اما به لحاظ عملی و مطابق با زیست‌جهان سنتی همچنان این روابط با چالش‌های عملی مواجه است و رابطه والدین و فرزند را از طریق تثبیت و بازتولید ساختارهای سنتی به رابطه‌ای یک‌طرفه، اقتدارمحور و سلسله‌مراتبی تبدیل می‌سازد.

آنچه در عصر کنونی و زیست‌جهان‌های درهم‌تنیده اتفاق می‌افتد، چالش‌ها و تنش‌هایی است که باوجود باورداشتن به ضرورت تعاملات مطلوب والدین و فرزندان در روابط آن‌ها وجود دارد و بدون ایجاد یک نگاه برابر و مبتنی بر درک متقابل قابل‌تغییر نیست. بنابراین، با توجه به اهمیت موضوع و از آنجاکه افراد در سنین و دوره‌های مختلف گفت‌وگو در خانواده را به صورت‌های متفاوتی تجربه می‌کنند، برای فهم دقیق‌تر از این موضوع انجام پژوهشی کیفی در راستای مقایسه وضعیت گفت‌وگو در میان نسل‌های مختلف و از نگاه فرزندان نیز ضروری است تا امکان مقایسه و تطبیق بین این دو نگرش فراهم گردد.

همچنین، از آنجاکه این گفت‌وگو نقش مهمی در تعامل میان والدین و فرزندان و کاهش چالش‌ها و شکاف نسلی دارد، لازم است زوجین پیش از فرزندآوری آموزش‌های لازم برای برقراری فضایی تعاملی و گفت‌وگومحور در خانواده را به‌دوراز کلیشه‌های جنسیتی و فرهنگی دریافت کنند.

منابع

- اصل دهقان، فاطمه، رضائیان فرجی، حمید و حسینیان، سیمین (۱۳۹۷). نقش انعطاف‌پذیری خانواده و تمایز یافتگی مادران در خودکارآمدی نوجوانان. فصلنامه فرهنگی تربیتی زنان و خانواده، ۱۳(۴۵)، ۷۳-۵۵.
- آزادارمکی، تقی (۱۳۹۵). تغییرات، چالش‌ها و آینده خانواده ایرانی. تهران: تیسرا.
- باقی نصرآبادی، علی (۱۳۸۷). جامعه‌شناسی خانواده. تهران: دانشگاه جامع علمی و کاربردی.
- برادشاه، جان (۱۳۸۶). خانواده، تحلیل سیستمی خانواده (مهدی قراچه‌داغی، مترجم). تهران: لیوسا.
- پژوهشکده مطالعات فرهنگی و ارتباطات (پمفا) (۱۴۰۱، ۲۵ خرداد). نبود دیالوگ بین نسلی گریبان خانواده را گرفته است. <https://www.ihcs.ac.ir/communication/fa/news/22601>
- چیل، دیوید (۱۳۸۸). خانواده‌ها در دنیای امروز (محمد مهدی لیبی، مترجم). تهران: نقد افکار.
- حریری، نجلا (۱۳۸۵). اصول و روش‌های پژوهش کیفی. تهران: واحد علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی.
- خانیکی، هادی (۱۳۸۳). گفت‌وگو؛ از مفهوم زبانی تا معنای جهانی. مجله جامعه‌شناسی ایران، ۵(۱)، ۹۰-۱۱۳.
- ساروخانی، باقر و دودمان، لیلا (۱۳۸۹). ساختار قدرت در خانواده و تأثیر آن بر مشارکت اجتماعی. جامعه‌شناسی مطالعات جوانان، ۱۱(۱)، ۱۰۵-۱۲۹.
- ساروخانی، باقر، نظری، فهیمه و وثوقی، منصور (۱۳۹۶). نقش اعتماد اجتماعی بر ارتباطات انسانی در خانواده با تأکید بر خانواده‌های شهر تهران در سال ۱۳۹۵-۱۳۹۳. مطالعات جامعه‌شناختی شهری، ۷(۲۳)، ۱-۳۰.
- ستوده، هدایت‌اله و بهاری، سیف‌اله (۱۳۸۶). آسیب‌شناسی خانواده. تهران: ندای آریانا.
- سفیری، خدیجه و شایسته، سولماز (۱۳۹۴). بررسی رابطه سرمایه اجتماعی خانواده با سلامت اجتماعی جوانان. فصلنامه مددکاری اجتماعی، ۴(۳)، ۱۷-۵.
- شفیع‌آبادی، عبدالله، نوابی‌نژاد، شکوه، فلسفی‌نژاد، محمدرضا و نجف‌لوی، فاطمه (۱۳۹۰). مقایسه الگوی تعاملات خانواده‌های دارای عضو وابسته به مواد و عادی و ارائه راهبردهای مداخله‌ای. فصلنامه مشاوره و روان‌درمانی خانواده، ۱(۳)، ۲۸۳-۲۶۴.
- شهرکی‌ثانوی، فریبا، نویدیان، علی، انصاری‌مقدم، علیرضا و فرجی‌شوی، مهدی (۱۳۹۰). بررسی رابطه الگوهای ارتباطی خانواده بر کیفیت زندگی نوجوانان. فصلنامه مشاوره و روان‌درمانی خانواده، ۱(۱)، ۱۱۴-۱۰۱.
- صادقی، مرسده (۱۳۹۱). کتاب کوچک گفت‌وگو. تهران: مؤسسه فرهنگی تحقیقاتی امام موسی صدر.
- صیادی، پری و عطایی، پری (۱۳۹۶). تحلیل جامعه‌شناختی تأثیر استفاده از اینترنت بر روابط افراد در خانواده (مورد مطالعه: شهر اصفهان). فصلنامه علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شوشتر، ۱۱(۲)، ۳۴۲-۳۱۳.
- عباسی‌شوازی، محمدتقی، کرمی، فرشاد و عباسی‌آشگاه، پروین (۱۴۰۰). تکنولوژی‌های نوین ارتباطی و خانواده: بررسی رابطه استفاده از رسانه‌های نوین و روابط والد-فرزند در بین دانش‌آموزان دبیرستانی شهر شیراز. جامعه فرهنگ رسانه، ۱۰(۴۰)، ۸۹-۷۱.

- عباس شوازی، محمد جلال و عسکری ندوشن، عباس (۱۳۸۷). آرمان‌گرایی در توسعه و نگرش‌های مرتبط با خانواده در ایران: مطالعه موردی در شهر یزد. *نامه علوم اجتماعی*، ۱۶(۳۴): ۴۹-۷۲.
- غفوری زارچ، محمدرضا (۱۴۰۰). اثربخشی آموزش برقراری ارتباط کلامی به والدین بر کاهش تعارضات و بهبود رابطه مادر-دختر در دانش‌آموزان دختر مقطع متوسطه اول، پایه‌های هفتم و هشتم شهر یزد. *فصلنامه خانواده و پژوهش*، ۱۸(۳): ۱۱-۲۴.
- فریدی زاد، فروزش، حیدری، محمدرضا و نیستانی، محمدرضا (۱۳۹۸). بررسی رابطه گفت‌وگومحوری در خانواده با خودگردانی فرزندان و تبیین تربیتی آن. *فصلنامه علمی فرهنگی- تربیتی زنان و خانواده*، ۱۴(۴۹): ۷-۲۳.
- گیدنز، آنتونی (۱۳۸۶). راه سوم بازسازی سوسیال دموکراسی (منوچهر صبوری کاشانی، مترجم). تهران: شیرازه.
- مهدی نژادقوشچی، رحمان و اسدپور، اسماعیل (۱۳۹۷). شناسایی شاخص‌های گفت‌وگوی مؤثر زوجین: مطالعه‌ای پدیدار شناختی. *فصلنامه فرهنگی تربیتی زنان و خانواده*، ۱۳(۴۴): ۶۷-۸۸.
- نیستانی، محمدرضا (۱۳۹۸). اصول و مبانی دیالوگ. اصفهان: یار مانا.
- نیومن، ویلیام لاورنس (۱۳۹۳). روش‌های پژوهش اجتماعی؛ رویکردهای کمی و کیفی (ابوالحسن فقیهی و غسل آغاز، مترجمین). ویرایش جدید. تهران: ترمه با همکاری انجمن علوم مدیریت ایران.
- Aloia L.S. (2020). Parent-child relationship satisfaction: The influence of family communication orientations and relational maintenance behaviors. *The Family Journal*, 28(1), 83-89.
- Elias, N., Lemish, D. & Rovner-Lev, G. (2021). Food for Thought: Parent-Child Face-to-Face Communication and Mobile Phone Use in Eaterie. *Journal of Family Communication*, 21(4), 272-286.
- Hall, E.D., Shebib, S.J. & Scharp, K.M. (2021). The Mediating Role of Helicopter Parenting in the Relationship between Family Communication Patterns and Resilience in First-semester College Students. *Journal of Family Communication*, 21(1), 34-45.
- Koerner, A. F. & Fitzpatrick M.A. (1997). Family type and conflict: The impact of conversation orientation and conformity orientation on conflict in the family, *Communication Studies*, 48(1), 59-78.
- Koerner, A. F. & Fitzpatrick, M. A. (2006). Family Communication Patterns Theory: A Social Cognitive Approach. In D. O. Braithwaite & L. A. Baxter (Eds.), *Engaging theories in family communication: Multiple perspectives* (pp. 50-65). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Lincoln, Y. S. & Guba, E. G. (1985). *Naturalism inquiry*, Newbury Park, CA: Sage.
- Mauthner, N. & Doucet, A. (2003). Reflexive Accounts and Accounts of Reflexivity in Qualitative Data Analysis, *Sociology*, 37(3), 413-431. *Sociology*, 37(3), 413-431.
- Miller-Day, M. (2017). Family Communication. In Jon Nussbaum (Ed.), *Oxford Research Encyclopedia of Communication*. New York: Oxford University Press.
- Noller, P., & Callan, V. (1991). *the adolescent in the family*, London: Routledge
- Scharp, k.m. & Thomas, L.J. (2018). *Making Meaning of the Parent-Child Relationship*:

- A Dialogic Analysis of Parent-Initiated Estrangement Narratives, *Journal of Family Communication*, 18(4), 302-316.
- Singh, R. & Nayak, J.K. (2016). Parent-adolescent conflict and choice of conflict resolution strategy: Familial holiday planning, *International Journal of Conflict Management*, 27(1), 88-115.
 - Vanassche, S., Sodermans, A. K., Matthijs, K., Swicegood, G. (2014). The Effect of family types, Family Relationships and Parental Role Models on Delinquency and Alcohol use Among Flemish Adolescents. *Journal of Child and Family Studies*, 23(1), 128-143.
 - Visser, M., Overbeek M. M., De Schipper, J. C., Schoemaker, K., Lamers-Winkelmann, F. & Finkenauer, C. (2016). Mother-child emotion dialogues in families exposed to interparental violence. *Journal of Child Custody*, 13(2-3), 178-198.

References (in Persian)

- Abbasi shavazi, m.j. & Askari nadoushan, A. (2008). Development ideals and family attitudes in Iran (a case study of the city of Yazd). *Namehye Olume Ejtemai*, 16(34), 49-72.
- Asl Dehqan, F., Rezaeian Faraji, H & Hosseinian, S. (2019). The Role of Family Flexibility and Maternal Self-Differentiation in Adolescents' Self-Efficacy. *Journal of the Woman and Families Cultural-Educational*, 13(45), 55-73.
- Azadarmaki, T. (2016). *Changes, Challenges and the Future of the Iranian Family*, Tehran: Teesa Publication.
- Baghi Nasrabadi, A. (1387). *Sociology of Family*. Tehran: University of Applied Sciences.
- Bradshaw, J. (2007). *Family (Family Systems Analysis)*. Translated by Mahdi QaracheDaghi, Tehran: Liusa Publication.
- Cheal, D. (2009). *Families in today's world*. Translated by Mohamad mehdi labibi, Tehran: Afkar publication.
- Faridizad, F., Heidari, M.R. & Neyestani, M.R. (2020). A Study of the Relationship between Dialog-Centeredness in the Family and Autonomy of Children and its Educational Explanation. *Journal of the Women and Families Cultural-Educational*, 14(49), 7-23.
- Ghafoori Zarch M R. (2021). The Effectiveness of Parent Verbal Communication Training in Reducing Conflicts and Improving Mother-Daughter Relationships among Seventh and Eighth Grade High School Girls in Yazd. *Quarterly Journal of Family and Research*, 18(3), 11-24.
- Giddens, A. (2007). *The Third Way. The Renewal of Social Democracy*. Translated by Manouchehr Sabouri Kashani, Tehran: Shiraze Publication.
- Hariri, N. (2006). *Principles and methods of qualitative research*, Tehran: Islamic

Azad University.

- Institute for Cultural Studies and Communication. (2022). Lack of intergenerational dialogue has effected the family. Available at: <https://www.ihcs.ac.ir/communication/fa/news/22601>.
- Khaniki, H. (2004). Dialogue, From Linguistic Connotation to Global Meaning. *Iranian Journal Linguistic Connotation to Global Meaning*, 5(1), 90-113.
- Mehdinezhad qoushchi, R. & Asadpour, E. (2019). Identification of the Indicators of Effective Communication between Couples: A Phenomenological Study. *Women and Families Cultural-Educational*, 13(44), 67-88.
- Mohammad Taghi Abbasi shavazi, M.T., karami, F. & Abbasi-Atashgah, P. (2021). New Communication Technologies and Family: The study of the relationship between new media usage and parental-child relations among high school students in Shiraz city. *Society Culture Media*, 10(40), 71-89.
- Neuman, W.L. (2014). *Social Research Methods Qualitative and Quantitative Approaches*. Translated by Abolhasan Faghihi and Asal Aghaz, Tehran: Termeh Publication.
- Neyestani, M.R. (2011). *Principles and Foundations of Dialogue: Way of Knowing and Educating*. Isfahan: Yaremana.
- Sadeghi, M. (2012). *Little Book of Dialogue*. Tehran: Imam Musa Sadr Cultural & Research Institute.
- Safiri, Kh. & Shayesteh, S. (2015). Investigating the Relationship between Family Social Capital and Youth Social Health. *Journal of Social Work*, 4(3), 5-17.
- Sarokhani, B., Nazari, F. & Vosoughi, M. (2017). A Sociological study of the relationship between social trust and human communication, emphasizing families of Tehran city in the years 1393 to 1395. *Urban Studies*, 7(23), 1-30.
- Saroukhani, B. & Doodman, L. (2010). The Structure of Power in Family and its Effect on Social Participation. *Sociological Studies of Youth*, 1(1), 105-129.
- Sayadi, P. & Ataee, P. (2017). Sociological Analysis of the Impact of Internet Use on Family Relationships. *Journal of Social Sciences, Islamic Azad University of Shushtar*, 11(2), 313-342.
- Shafiabadi, A., Navabinejad SH., Falsafinejad, M.R. & Najaflooy, F. (2012). Comparing interactions pattern in families with and without substance dependent member and providing appropriate interventionist strategies. *Journal of Family Counseling and Psychotherapy*, 1(3), 264-283.
- Shahraki sanavi, F., Navidian, A., Ansari moghadam, A. & Farajy shoy, M. (2011). The Relationship of Family Communication Patterns on Life Quality in Adolescents. *Journal of Family Counseling and Psychotherapy*, 1(1), 101-114.
- Sotoudeh, H. & Bahari, S. (2007). *Family pathology*. Tehran: Nedaye Ariana. Masomeh.